

TEFSİR İLMİNİN DOĞUŞU GELİŞMESİ VE BAŞLICA TEFSİR EKOLLERİ (*)

Yazan : Hasen el-Bennâ

Çeviren : Prof. Dr. Yusuf İŞİCİK (**)

Kur'an Nedir?

"Allah Teâlâ'nın Kitabında, sizden öncekilerin ve sizden sonrakilerin haberi vardır. Aranızdaki meselelerin hükmü O'ndadır. O bir şaka ve eğlence değil, hakkı bâtıldan ayıran bir sözdür. Zorbalıkla O'nu terkedenden Allah belini kırar. Doğruyu O'ndan başkasında arayanları Allah saptırır. O, Allah'ın kopmayan ipi, apaçık nûru ve hikmet dolu öğütüdür. Doğru yol ancak O'dur. O öyle bir Kitap'tır ki, Düşünce ve arzular, O'nun sâyesinde eğrilip saptıktan korunur. Diller, O'nun sâyesinde dolaşmaz ve görüşler O'na tâbî oldukça parçalanmaktan korunur. Bilginler O'na duymaz, müttakîler O'ndan usanmaz. Tekrar tekrar okunmakla eskimez; hârika güzellikleri tükenmez. O ki, cinler O'nu işittiklerinde: 'Doğrusu biz, hârika bir Kur'an işittik.' (1) demekten kendilerini alamamışlardır. O'nun ilmini bilen ilerler, O'nu söyleyen doğruyu söyler, O'nunla hükmeden âdil olur, O'nunla amel eden karşılığını alır ve O'na da'vet eden doğru yola (sırât-ı müstakîme) erıştırilir." (2)

Evet, Bu Kur'ân'ı Allah, Peygamberinin S. kalbine, O bunu Mü'minlere okusun da onların gönülleri açılsın, kalbleri ve kafaları aydınlansın, böylece kıyâmet günü Allah'tan ecirlerini alsınlar (ki hiç kimse Allah'a, O'nun Kelâmıyla yaklaşabildiği gibi bir başka sözle yaklaşmış değildir), ferdî-ictimâî hayatlarında kendilerine dünya ve âhiret saâdetini belirleyen bir düstür olsun diye vahyetmiştir:

(*) Bu makale, şehit Hasen el-Bennâ'nın, "Mekasıdu'l-Kur'âni'l-Kerîm" adlı risâlesinin, "İlmu't-Tefsîr Neş'etuhû Tatavvuruhû Medârisuhû" başlığını taşıyan bölümünün Türkçe tercemesidir. Söz konusu risâle, Şihâb Yayınevi (Dâru's-Şihâb, Beyrût) tarafından 1979'da yayınlanmıştır. -Mütercim-

(**) S.Ü. İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı.

(1) Cin 1.

(2) Tirmizî, Hz. Ali'den merfû olarak rivayet etmiştir.

"Kadın-erkek, îman etmiş olarak kim iyi iş (sâlih amel) işlerse, ona hoş bir hayat yaşatacağız. Ecirlerini, yaptıklarından daha güzeli ile ödeyeceğiz." (3).

"Kim zikr'imizden yüz çevirirse, ona sıkıntı dolu bir hayat vardır. Böy-
lelerini kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz." (4)

Kur'an'ın insanlara gönderilmesindeki amaç, O'nu yalnızca okumak ve bereketine nâil olmayı dilemek değildir. Fakat O'nun en büyük bereketi, âyetleri üzerinde iyi düşünüp kafa yormak, O'ndaki manâları kavramak, sonra da bu manâları dînî ve dünyevî işlerimizde bir bütün olarak tatbik etmektir. Kim böyle yapmaz yâhut O'nu sadece okumakla yetinir ve üzerinde düşünmez tatbik koymazsa, o kimsenin, şu Hadîs-i Şerif'te anlatılan kötü âkıbete uğramasından korkulur:

"Ey Kur'an hafızları ve okuyucuları! Doğruluktan ayrılmayınız. Siz herkesten ileride bulunuyorsunuz. Eğer sağa sola sapar eğrilirseniz, dalâletiniz de çok ileri olacaktır." (5)

KUR'AN TEFSİRİNE OLAN İHTİYAÇ

Bu sebeptendir ki, beşer idrakinin ulaşabildiği ve insan aklının kavrayabildiği ölçüde Kur'an-ı Kerîm'in manâ ve hedeflerini ortaya koyan tefsîr'e büyük ihtiyaç vardır. Gerçi Kur'an aslında, insanların kolayca anlayabilecekleri ilâhî bir kitaptır:

"Andolsun ki biz, Kur'an'ı öğüt olsun diye kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?" (6)

"Biz Kur'an'ı, Allah'a karşı gelmekten sakınanları müjdelemen ve inatçı milleti uyarman için senin dilinde kolaylaştırdık." (7)

"Onlar düşünsünler diye, biz O Kur'an'ı kolaylaştırıp senin dilinle indirdik." (8)

(3) Nahl 97

(4) Tâhâ 124

(5) Buhârî,

(6) Kamer 17

(7) Meryem 97

(8) Dühân 58

Evet, hakîkatta bu Kur'an, insanlar tarafından kolayca anlaşılacak bir sâdelikte indirilmiştir; fakat zamanla dillerin birbirleriyle karışması, Arap dilinin yanlış konuşulmağa başlanması, fasfih dilden uzaklaşarak yöresel halk dillerinin yaygınlaşması gibi sebeplerle insanlar, zihinlerinden manâların yavaş yavaş silinip gitmekte ve anlaşılması güçleşmekte olan kelime ve terkiplerin tefsirine ihtiyaç hissetmeğe başladılar. Durum, bu merkezdeydi. Halbuki Kur'an tefsir edilmeli ve anlaşılmalıydı. Çünkü O, dînf ve dünyevî bir düstûr'dur. Herkesin kendi akf kapasitesine göre kavrayabilecekleri dîfne ve dünyaya âit bilgileri, zaman geçtikçe ve araştırmalar ilerledikeçe ortaya çıkacak cevherleri, şâheser ve enteresan manâları, Allah C. O Kur'an'a yerleştirmiştir:

"O'nun hak olduğunu anlamalarına kadar, varlığımızın belgelerini onlara hem dış dünyada, hem de kendi içlerinde göstereceğiz. Rabbin'in her şeye kadir olması yetmez mi?" (9)

Hz. Ali (Kerremallâhu Vecheh) e sordular:

"Allah'ın Rasûlü tarafından siz Elh-i Beyt'e husûsî (gizli) bir bilgi verildi mi?" diye. O şu cevabı verdi:

-Böyle bir şey yoktur. Ancak, bir insanın Allah'ın Kitabını anlamada eriştiği anlayış kabiliyeti ve şu elimde gördüğünüz sahîfe. "Ve Hz. Ali onlara, içerisinde bazı ahkâm bulunan o sahîfeyi gösterip okudu."

İşte, bugünkü anlamıyla tefsir ilmi, basit olarak böylece doğmuş oldu. Sonra âlimler, bu konda öylesine derinleştirdiler ve çaba harcadılar ki, neticede, bugün bize tefsir ilmi olarak, bir kısmı hidâyet ve yol aydınlatan bir ışık, bir kısmı da Kur'an tefsirinden başka her türlü bilgi ve kültürü ihtiva eden ilmf ansiklapodiler mâhiyetinde büyük bir mîras bıraktular.

SELEFİN TESİR İLMİ'NE VERDİĞİ ÖNEM

Allah kendilerinden râzı olsun selefimiz, Kur'an'ın hedef ve amaçlarını kavramağa büyük îtinâ gösterir ve Kur'an'ın herhangi bir âyetiyle ilgili herhangi bir tefsir bilgisine sâhip bulunan kimselerin üstünlüğünü kabul ederlerdi. Meselâ Hz. Ali R. bir defasında, sahâbeden Câbir b. Abdillâh'tan bah-

setmiş ve hakkında: "Alim bir kimsedir." ifadesini kullanmıştı. Bunun üzerine, orada bulunanlardan biri Hz. Ali'ye:

"Sen ki (ilim deryası) birisin; nasıl olur da Câbir'e âlim dersin? Allah aşkına söyle!"

Buna Hz. Ali'in cevabı şu oldu:

-Câbir, 'Ey Peygamber, Kur'an'a uymayı sana firz kılan Allah, seni dö-
neceğin yere döndürecektir.' (10) âyetinin tefsirini bilirdi."

Mücâhid şöyle demiştir: "İnsanlar içinde Allah'ın en sevdiği kimse, Allah'tan ineni en iyi bilendir."

Hasen el-Basrî de şöyle demiştir:

-Allah'a yemin ederim ki, Cenâb-ı Hak, indirdiği bir âyeti hangi konuda indirdiğini ve bu âyetle neyi kasdettiğini insanların bilmelerini istemiştir.

Şa'bî şöyle anlatır:

"Mesrûk, bir âyetin tefsirini öğrenmek için Basra'ya yolculuk yapmıştı. Oraya vardığı zaman kendisine dediler ki:

-Bu âyetin tefsirini bilen zât Şâm'a gitti! Bunun üzerine Mesrûk, ye-
niden hazırlanıp Şam yolunu tuttu. Nihayet aradığı kimseyi buldu ve âyetin tefsirini öğrendi."

İkrime, "O kimse ki, evinden Allah ve Rasûlü uğrunda hicret için çıktı..." (11) âyeti hakkında der ki:

-Bu âyette sözü edilen kimsenin ismini öğrenmek için, tam ondört yıl çaba harcadım, nihâyet öğrendim." (12)

İbnü Abbas şöyle demiştir:

"Peygamber S. den birtakım isteklerde bulunarak O'na karşı gösteriye yeltenen iki hanımının ismini, Ömer'den, ancak iki senede sorup öğ-
renebilmişim. Bu isimleri, heybetinden çekindiğim için bir türlü so-
ramıyordum. Nihayet o iki hanımın, Hafsa ve Aişe olduklarını öğrendim."

(10) Kasas 85

(11) Ankebût 26

(12) Sahâbeden, Damre b. Hubeyb R.dir. (İbnu Abdî'l-Ber)

İyâs b. Muâviye der ki:

-Mânâ ve tefsirini bilmeden Kur'an okuyanlar, kendi hükümlarlarından, geceleyin mektup alan, fakat yanlarında fânus bulunmadığı için mektubu bir türlü okuyamayan ve mektupta ne var ne yok bilmedikleri için korku ve endişeye kapılan kimseler gibidirler. Kur'an'ın tefsirini bilen kimse ise, karanlıkta bekleyen bu adamlara bir kandille gelip onlara mektubu okutan kimse gibidir" (13).

DİRÂYET (RE'Y) TEFSİRİ

Tefsir ilminin önemine işaret ettikten ve Kur'an âyetlerinin hangi kollarında nâzil olduğunu ve bu âyetlerden neler kastedildiğini tafsîlâtıyla bilen selef müfessirlerinin büyüklüğünü belirttikten sonra, şunu hemen kaydedelim ki, selef (Allah onlardan râzî olsun), kendi şahsî düşüncelerini, içinde yaşadıkları şartları ve birtakım husûsî maksat ve niyetlerini, Kur'an âyetlerini anlarken bir tarafa bırakmışlar, bütün bu ve benzeri etkenlerden uzak bir şekilde kur'an'a eğilmişlerdir. Bu konuda o kadar titiz davranmışlardır ki, Kur'an onların tasarruf ve eğilimlerine yön vermiş, arzuları Peygamberlerinin S. onlara getirdiği ilâhî vahye tâbî olmuştur. Onların bu davranışları, gerçek bir îman ve teslimiyetin ta kendisi idi. Bu sebeptendir ki, onların birçoğu Kur'an'ı tefsirden çekinmiş, O'nu kendi arzumuza uydururuz endişesiyle re'y tefsirinden kaçınmışlardır.

Bu konuya ilgili olarak İbnu Atıyye şunları söyler:

"Said b. el-Müseyyib, Amir eş-Şa'bî ve benzeri ünlü selef bilginlerinin ekserisi, Kur'an tefsirini büyük bir iş olarak görmüşler ve bu ilimdeki üstünlüklerine rağmen, bir takva ve verâ' eseri olarak, (kendi reyleriyle) Kur'an'ı tefsir etmekten kaçınmışlardır."

Aynı konuda Ebûbekir el-Enbârî şunları söylemiştir:

"Selef imamları, Kur'an'ın müşkil âyetlerini tefsir etmekten kaçınmışlardır. Onlardan bir kısmı, yapacakları tefsirin, Allah'ın C. muradına uygun düşmeyeceği endişesiyle buna yanaşmamışlardır. Bir kısmı da: 'Olur ki, yapacağımız tefsirlerle, millet bizi imam flân eder de bizden sonrakiler bizim görüşerimizi kendi şahsî yorumlarına dayanak yaparak bizi istismar

edebilir ve kendi batıl tefsirlerini, 'seleften falanca âlim, re'y tefsirinde benim imamımdır.' diyerek nakledebilirler." düşüncesiyle, dirayet tefsirinden kaçınmışlardır."

İbnu Ebî Muleyke anlatır:

"Hz. Ebûbekir R.A. Kur'an'dan bir kelimenin tefsiri sorulduğunda, şu cevabı vermişti:

-Allah'ın Kitabından bir kelimeyi, O'nun C. muradına uymayan bir şekilde tefsir edersem, ben ne yapar ne ederim? Beni hangi gökkubbe barındırır ve hangi yer beni üzerinde taşır?"

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin, Cündüp'ten rivayet ettikleri hadiste Hz. Peygamber buyurmuşlardır ki:

"Kim Kur'an'ı kendi görüşüyle yorumlarsa, doğru da söylemiş olsa hata etmiştir." (14)

Bütün buralarda anlatılmak istenen re'y'den maksat: Bir kimsenin, bilmediği halde, utandığından veya kasden veya câhillikle damgalanırım korkusuyla veya şahsî düşüncelerinin tesirinde kalarak veyahutta bazı gaye ve maksatlarla bir âyeti yanlış yorumlaması ve haktan sapmasıdır. Böyle birinin, bu haliyle yaptığı tefsir doğru da olsa (tesâdüfen tutsa da), bu kimse hata etmiş ve günah işlemiştir. Şüphesiz ki, hevâ ve heveslerinden uzak, sırf hakkı bulmak için çalışanlar elbette ki sevap kazanırlar. Bunlar -inşâallah- yaptıkları tefsirlerinde hata ettiklerinde bir ecir, isabet ettiklerinde de iki ecir kazanırlar.

Bütün bu anlattıklarımızla, selef'in tefsire olan rağbetleri, Kur'an tefsirini bilenlere karşı hürmet ve ta'zimleri, yasaklanan rey tefsirinin ne olduğu ve onların bu tür tefsirden niçin kaçındıkları iyice anlaşılmış oldu.

TEFSİR HAREKETLERİ KENDİ ZAMANLARININ KÜLTÜRLERİNDEN ETKİLENMİŞTİR

Tefsir ilminin, muhtelif asırların ictimâî ve kültürel gelişmelerden etkilendiği muhakkaktır. Tefsir, ilk doğuşunda, son derece sâde va basitti. Bütün Kur'an'ı baştan sona değil, ancak bazı hayet ve lâfızları ve bir kısım konuları

ele alıyordu. Çünkü o gün insanlar, Kur'an-ı Kerim'i rahatça anlayabilecekleri bir dil zevkine ve selîkasına sâhip bulunuyorlar, bu sâyede de, baştan sona bir Kur'an tefsirine ihtiyaç duymuyorlardı. Onlar, Allah'ın Rasûlü S., O'nun Ashâbı ve onlara Tâbî Olanlar'da gördükleri yaşayan ameli bir dile sahip bulunuyorlar ve bu fitrî dil ile yetiniyorlardı.

Daha sonra, tefsirin tedvin edildiği ve kıssaların yaygınlaştığı döneme girildi. Tefsire dâir, rivayet ve kıssalardan öte geçmeyen bazı risâleler yazıldı. Tefsire giren bu rivayet ve nakillerden bir kısmı, Kur'an âyetlerinin nüzûl sebepleri ve ahkâmı alâkalıydı. Diğer bir kısmı ise, Yahûdî ve Hristiyan kültüründen aktarma bir takım bilgilerdi, ki bunların içinde sağlam ve çürük her türlü haber ve bilgi bulunuyordu. Bir kısım müfessirler, bu tür tefsirle tanındılar ve rivayet tefsiri diye bilinen tefsir kitapları yazıldı. Bu tarzda yazılan tefsirlerin içinde, şüphesiz ki en büyüğü, en muhteşemi, en faydalısı, içerisinde en çok bilgi olanı ve günümüze dek tümüyle geleni, İmam Muhammed b.Cerîr et-Taberî (310 h.) nin "**Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an**" adlı tefsiridir.

Derken, İslâm Aleminde terceme devri başladı. Bu dönemde, felsefe, İran ve Yunan kültürü ile yakından ilgi kuruldu. İslâm feylesof ve bilginleri arasında akaid, fıkıh ve benzeri konularda birçok ihtilâflar çıktı. Tabii ki, bütün bunlardan tefsir kitapları da etkilendi; tefsirlere felsefî görüşler germeğe başladı. Tesir kitaplarında, çeşitli i'tikadî görüş ve mezhepler, âyetlerle desteklendi. Hattâ müfessirlerden birçoğu, kendi fıkıh mezheplerine uyan görüşleri âyetlerden çıkarmak için çaba sarfetti. Bu tabii bir şeydi. Birçok tefsir kitabı, sırf daha önce yazılmış olan kitaplara cevap ve reddiye için kaleme alındı. Bu husus, **Fahrüddin er-Râzî** (606) nin **Mefâtihu'l-Ğayb**, **Zemahşerî** (538) nin **el-Keşşâf** adlı tefsirleriyle, benzeri eserlerde, kendisini açıkça hissettirir. Bazı araştırmacılar, bu nevi tefsire Aklî Tefsîr adını verirler.

Bazı dil bilginleri de, yazdıkları tefsirlerinde, Kur'an'ın belâğat inceliklerine bütün güçleriyle eğildiler; dil fzahlarına ve gramer konularına önem vererek Kur'an'a bu açılardan baktılar. Nitekim, **Zeccâc**, **Vâhidî** ve **Ebû Hayyân el-Endelüsî**'nin eserleri böyledir. Bugün elimizde, altıncı hicrî yüzyıl'da yaşamış olan **Râğib el-İsfahânî**'nin "**el-Mufredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân**" adlı eseri mevcut bulunmaktadır.

Çağımız müfessirlerinden birçoğu da, ilmî gelişmelere paralel bir metod benimseyerek Kur'an'ın ihtiva ettiği ve işaretlerde bulunduğu kevnî ilimler, bunlarla ilgili prensipler ve bunların tezahürleri hakkında açıklamalara giriştiler. Meselâ Üstâd Tantâvî CEVHERİ el-Cevâhir adlı tefsiriyle bu yolda yürümüştür.

Gününüz müfessirlerinden bir diğer grup ise, tefsirlerinde, ictimâî meselelere eğilmişler, insan nefsinin ıslahı ve hidâyeti meselesine önem vermişler, târihî gelişmelere dikkatları çekmişler ve Müslümanları yeniden Kur'an nizamını yeryüzünde gerçekleştirmeğe teşvik, onları yeniden İslâmî haşmetlerine ulaştırmak ve ictimâî yaşayışlarını Kur'an'ın doktrin ve şerfatına bağlayabilmek için bütün bu ictimâî konuları Kur'an'ın ışığında ele almışlardır. Nitekim **İmam Muhammed Abduh** bu çıkışı açmış ve **el-Menâr Tefsiri** ile de, talebesi ve vârisi **Muhammed Reşîd Rıza** O'nun izinden yürümüştür. Allah, ikisine de rahmet eylesin.

Görülüyor ki, tefsirde üslûp, müfessirlere ve asırlara göre değişiyor ve yenileniyor. Bu, yukarıda söylediğimiz gibi tabîî bir şeydir. Çünkü müfessirler, Allah'n Kitabından anladıklarını ifade ederler. Onların bu anlayışlarında kullandıkları araçları, akıl'larıdır; ilimlerinin maddesi de, içerisinde yaşadıkları çevreleri ve çağlarının kültürüdür. Binânaleyh bütün bunların, kalemlerini ve görüşlerini etkileyeceği muhakkaktır. Burada biz, bütün tefsir kitaplarını anlatacak ve tahlile tâbî tutacak değiliz. Bu, bizim konumuz dışındadır. Biz, misâl kabîlinden bunları zikrettik; bu kadarcığı kâffîdir.

ÇAĞIMIZDA KUR'AN TEFSİRİNDE DÜŞÜLEN HATALAR

Müfessirlerin, içerisinde yaşadıkları asrın ve sahip oldukları kültürün tefsire yansması ve tefsiri etkilemesi konusunda bazı kimselerin ayağı kaymış, bu durum Kur'an'ı anlama ve anlatmada onları yer yer hak yoldan saptırmıştır. İnasana sağlam bir anlama kabiliyeti, manâyı kavrayabilme istidâdı ve ifade açıklığı kazandıran şerîat ve lisâniyat bilgileri yeterli olmayanlarda bu tür hatalara daha çok raslanmaktadır. Bu sebeple biz, Kur'an araştırmalarında müsteşriklerin bu tür hatalara herkesten daha çok düştüklerini görürüz. Çünkü onlar, Arapça dilbilgisi yönünden zayıf ve İslâmî araştırmadan uzaktırlar. Bu, ilmî araştırmalarda hür düşünce sahibi olanlarında

böyledir; artık, garazkâr müsteşriklerin yaptıkları nerelere kadar varır siz hesabedin! Bu konuda onları, **şarkiyât ve İslâmiyat** alınında tam bilgi sahibi olmayan bizdeki araştırmacılar takip etmekte ve bu nevi hatalara onlar da düşmektedirler.

Bu hatalar çoğu kez, ibârenin, maksadı yeterince anlatacak durumda olmamasından doğmaktadır. Halbuki ibâre, şayet anlatılmak istenen manâyı daha dakik ve sağlam ifade edecek şekil ve vasıfta olsaydı, öte yandan böylesi konuları ele alırken bulunması gereken edebiyat, hakkaniyet ve mantık ölçülerine de riâyet edilseydi, yazarın maksat ve görüşünü daha iyi ortaya koyardı.

Kur'ân'ın muhtelif amaçları konusunda araştırma yapmış olan yazarların takip ettikleri üslûp ve metodlarında düştükleri bu nevi hatalara kısa bir göz atmak faydalı olacaktır kanâatindeyiz. Umulur ki, bu, bir uyarı ve bir ışık olur:

a- Kıssalar ve Mucizeler Konusunda Düşülen Hatalar

Kur'an-ı Kerîm, Peygamberlerin kıssalarından bahseder ve onların mucizelerinden bazılarını anlatır. Şu bir gerçektir ki, Kur'an'ın bu konuda maksadı, olayların araştırmasını yapmak, hâdiselerin geçtiği şartları ve zamanı belirlemek, mücerret olarak hâdiseleri ve bunların kahramanlarını kaydetmek, terminolojik ve teknik manâda bir târih araştırması yapmak değildir. Kur'an'ın bu konularda güttüğü amaç şudur: Hidâyeti göstermek, öğüt ve ibret vermek... Bu olayları ve kıssaları okuyucu ve dinleyicilerin önlerine sermek suretiyle, gönül ve kafalara hidâyet'in prensiplerini yereleştirmek...

Bu husûsu bizzat Kur'an-ı Kerîm açıkça ifade etmiştir:

"Andolsun ki, Peygamberlerin kıssalarında, akıl sâhipleri için ibretler vardır. Bu (Kur'an) düzmece bir söz değildir. Fakat, kendisinden önceki kitapları tasdîk eden, inanan topluluklara herşeyi açıklayan, doğru yolu gösteren bir rehber ve rahmettir." (15)

Her Müslüman, kesin olarak inanır ki, Kur'an'ın bu konularda anlatıklarının hepsi, şüphe götürmeyen hakîkatlerdir ve târih ilminin, Kur'an'ın

anlatıldığı kıssalardan herhangi birine ters düşen bir gerçeği bulup getirmesi mümkün değildir. Evet tarih ilmi, Kur'an-ı Kerîm'in kaydettiği bu olaylara, kendisine has mücerret teknik vasıtalarla ulaşmaya ve bunlardan haberdar olmayabilir. Bu sebepten de, herhangi bir târihî konuda Kur'an-ı Kerîm, târih ilminden fazla bilgiye sâhip olmuş olur ve târih ilmi, Kur'an'da geçen bir olay hakkında, kendi metodlarıyla bir ipucu ve delil bulamayabilir. Fakat, târih ilminin herhangi bir hâdiseyi bilmemesi ya da bununla ilgili deliller elde edememiş olması, Kur'an'da anlatılan bir olayın yanlışlığı anlamına gelmez; yani, birşeyi bilmemek, o şeyin yokluğuna delil olmaz.

İki kısım târihçi vardır: Birisi, Kur'an-ı Kerîm'e inanmaz ve O'nun vahyini din olarak kabul etmez. Ona göre Kur'an, târih ilminin mücerret teknik araştırmaları muvacesesinde kendisine dayanılabilecek bir târih kitabı değildir. o, bu görüşünde ma'zurdur. Bundan başkası da ondan beklenemez. Çünkü o, tâ başta Kur'anı kabûl ve tasdik etmemiştir. Bir diğer tarihçi daha vardır ki, Kur'an'a îman eder ve O'nun doğruluğunu tasdik eder. İşte bu târihçiye düşen iki görev vardır:

1. Kur'an'ın, geçmiş milletler ve çağlar hakkında anlattıklarını, en doğru ve sağlam târihî deliller olarak kabul etmek,
2. Birinci zümrenin Kur'an'a karşı yeltendiği yalanmaları cevaplandırarak reddetmek ve hiç çekinmeden ve acze düşmeden onların düşükleri hataları, yine târih ilminin kendisen has teknik ve metodlarıyla göstermek, delilleriyle çürütmek.

Ne var ki, bu kısım araştırmacılarından bazılarında, Kur'an'a îman etmeyen birinci zümrenin yolundan gitmek tatlı geliyor. Bunlar, Kur'an'a inanmış Mü'min şahsiyetlerinden, ancak târihî değeri olduğunu iddia ettikleri bir başka yeni kişilik daha ortaya çıkarıyorlar, sonra da bu yeni kişiliklerine bürünerek, önceki Mü'min şahsiyetlerini tamamen unutuyorlar; sonra da tökezledikçe tökezliyor ve vartadan vartaya düşüyorlar! Bunlar, sırf târihçilik adına yaptıkları bu işten şâyet dönerken evvelki Mü'min şahsiyetlerini hatırlasalar ve bu mücerret târih araştırmasının ardından, îman ettikleri Kur'anın târihî bahsini dile getseler ve sonra da bunu müdâfaa ederken ilim uslûbuyla bunu destekleselerdi, bu onlar için önce îmanları sonra da Müslüman halk önünde bir mazeret olur, üstelik takdir ve teşekkürle lâıyk görülürlerdi.

Dr. Tâhâ Hüseyin, vaktiyle, müsteşriklerden birine âit şu aşağıdaki

görüşü kabul etmekle bu vartaya düşmüştü:

"Tevrat, bize İbrâhîm ve İsmâîl'den bahsetmiştir. İncil de onlardan bahsetmiştir. Aynı şeyi, kendisine has üslûbuyla Kur'an da yapmıştır. Fakat kutsal kitapların onlardan bahsetmiş olmaları, İbrahim ve İsmâîl'in târihen yaşamış şahsiyetler olduklarını isbat için yeterli bir delil sayılmaz."

Bunun üzerine Müslüman halk, haklı olarak galeyana gelmişti. Halbuki, O bunun ardından şöyle deseydi:

"Ama ben, Kur'an-ı Keirîm'e îman etmiş biri olarak, İbrahim ve İsmail'in târihen varlıklarını kabul ederim. Ancak mesele, kendi teknik delilleriyle salt târih araştırmasına gelince, şunu ifade etmek gerekir ki, târih, İbrahim ve İsmâîl'le ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Târih bu eksikliğini belki zamanla telâfi edecektir. Gelecekte, bugün âciz kaldığımız bazı şeylere erişebiliriz. Nitekim, bu durum, her zaman olup duran bir şeydir; dünün hayalları, bugünün gerçekleri olmuştur. Bugünün hayalları ise, yarının gerçekleridir. Semâvî Kitaplar'ın, herhangi bir hâdiseye ilgili olarak bize bir ipucu verivermeleri kâfidir. Olayın tümünü araştırmak bize düşer. Müsteşriklerden kim bunu inkâr ederse, ilme iftira etmiş olur. Binâanaleyh, aklın herhangi bir konuda hükme varmamış olması, onun imkânsızlığına ve yokluğuna delil olmaz." Evet böyle deseydi, tahkik ehli ve gerçekçi bir ilim adamı, çağdaş ilimle güçlü Mü'min îmanını bağdaştırmış bir edebiyatçı olurdu. Ve insanlar O'na karşı galeyana gelecekleri yerde, O insanlara karşı çıkardı.

Yine, henüz kitap hâlinde piyasaya çıkmamış olan ve sadece gazetelerde bazı bölümleri sözkonusu edilmiş olan "Kur'an'da Edebî Kıssa" (16) adıyla yapılan doktora tezinin sahibi şu yeni yazar da, aynı görüşe sapsmış bulunuyor! Şu kadar var ki tarihsel edebî bir alanda bu hataya düşmüştür. Bu zat edemek istiyor ki:

"Bir edebiyatçının sanatı mücerret olarak ele aldığında, onun anlattıklarının, vukû bulmuş doğru hâdiseler olması îcap etmez. Bu bir gerçektir. Hattâ edebiyatçının sanatı, cereyan etmiş bulunan doğru olayları anlatmaktan çok, hayal mahsûlü bir takım hikâyeler ve alışılmadık enteresan olaylar şek-

linde kendisini gösterir. Eğitimci ve psikologların, kişide fikrî ve rûhî gelişmeyi oluşturmada bu metodun tehlikeli olduğunu belirten görüşlerin bir tarafa bıraksak da durum budur."

Bu sözlerinden sonra bu zat, kendi şahsiyetinden, yepyeni ve her türlü değerlendirmeden uzak bir edebiyatçı kişiliği ortaya koyuyor, Yine, Kur'an-ı Kerîm'den de, her türlü değerlendirmelerden soyutlanmış olarak bir edebiyat kitabı çıkarıyor ve içerisinde kıssaların doğruluğuna ve bunların târihe ve olaylara uyup uymadığına bakmaksızın, kendine âit metoduyla Kur'an'a bakıyor.

Şâyet o bu konuya, Allah'ın Kitabındaki sanat üstünlüğü ve derinliğini isbat için ele aldığını söyleseydi, Kur'an'a inanan bir Mü'min olarak, Kur'an'daki bütün kıssaların târihen vukû bulmuş doğru hâdiseler olduğunu tasdik etseydi, bu, tasvir ve sanatta daha bir üstünlük olurdu. Bunu kimse gariptemezdi; çünkü O: "Her şeyi en sağlam ve üstün yapan Allah'ın yapısı ve sanatıdır." (17) Şâyet böyle yapsaydı, kendisi de huzur bulurdu, başkaları da. Ve hem kendisini, hem de okuyucularını, dalâletin kirlerinden uzak tutmuş olurdu.

Bu alanda, buna benzer daha başka hata ve sapma örnekleri gösterilebilir.

Kur'an'daki kıssa ve târihî olaylarla ilgili olarak edebiyat va târih açısından düşülen hatalar işte bunlardır. **Ashâb-ı Kehf** hakkında ve **altüst olmuş bir kasabaya uğrayan kişiyle** ilgili olarak ve bunlara benzer, insanlakin alışkın olmadıkları ve bilinen tabiat kanunlarıyla bağdaştıramadıkları hârikulâde kıssa ve mucizelere gelince, bu müstakil bahisleri, yeri gelince, inşaallah ayrı ayrı ele alacağız. (18) Burada, bir takım hatalara dikkat çekmekle yetiniyoruz.

b- Kur'an'ı Henüz Kesinleşmemiş İlmî Nazariyelere Uydurma Gayreti

Ma'lumdur ki, Kur'an-ı Kerîm bir astronomi, bir tıp, bir zirâat veya bir sanat kitabı olsun diye nâzil olmamıştır. Fakat O, izledikleri takdirde insanları dünyada mutlu edecek ve âhirette kurtuluşa erdirecek temel ictimâî değerlere

(17) Neml 88.

(18) Hasen el-Bennâ, yazmağı başladığı ve "**Mekasıdu'l-Kur'ani'l-Kerîm**" adını verdiği tefsirininin daha başındayken şehid edilmiştir. -Mütercim-

götüren bir hidâyet ve irşad kitabıdır. Aslında O, tabii ilimlere ve tabiattaki maddî hadiselerle, Yaradanın eşsizliğini insanlar için yerde-gökte ve bu ikisi arasında kolayca elde edip faydalanabilecekleri sayısız menfaat ve hayırları halkettiğini gösterecek miktarda temas etmiş, sonra bu kâinattaki kapalılık ve gizlilikleri keşfedip bulmak, oradaki fayda ve menfaatlerden istifade etmek için çalışıp faaliyette bulunmayı insan aklına bırakarak, buna teşvik etmiş ve bunu en üstün bir ibadet ve en efdal bir zikrullah saymıştır:

"De ki, yerde ve gökte neler var bakın!" (19)

"Şüphesi göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişip durmasında, akıl sahipleri için nice âyetler (alâmetler) vardır. Onlar ki, ayakta iken, otururken ve yanları üzeri uzanmış yatarken, Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler ve: 'Ey Rabbimiz! Bütün bunları boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi ateş azabından koru' derler." (20)

Eski-yeni birçok müfessir ve yazar, Kur'an-ı Kerîm'in, bütün tabiat ilimlerinin esaslarını ihtiva ettiği görüşüne varmışlar ve Kur'an-ı Kerîm'deki yaratılış, oluş, varlık ve benzeri konularla ilgili âyetleri bu ilimlere tatbik etmek sûretiyle görüşlerini isbata çalışmışlardır. Dün "Cevâhuru'l-Kur'an" adlı eseriyle İmam Ğazzâlî bunu yapanlardandır. Günümüzde ise, "el-Cevâhir" adlı tefsiriyle Şeyh Tantâvî Cevherî, "Kur'an ve Tıp" isimli eserleriyle Dr. Abdülaziz İsmâîl ve diğer bilginler bu işi yapmışlardır. Şüphesiz ki bu, şükranla karşılanmağa değer bir çalışmadır. Fakat şu da bir gerçektir ki, bu iş, Allah'ın bize yüklediği bir tekliftir. Çoğu kez, Kur'an âyetleri üzerinde birçok zorlamalara sebep olmakta ve Kur'ân- Kerîm'i asıl iniş maksadı olan ictimâî hidâyet ve ıslah kaynağı olmaktan çıkarmakta ve bunun kişi ve toplumlar üzerinde kökleşmesi hedefinden uzaklaştırmakta, Allah'ın Kitabını birçok fikir ayrılıklarına mâruz bırakmakta ve O'nu ilmî bulgularla, bilginlerin görüşleriyle çeliştirmektedir. Bundan dolayıdır ki, seleften bâzıları bu yola yeltenmeyi hoş görmemişler ve bu hususa dikkat çekmişlerdir. Meselâ Şâtıbî, "el-Muvâfakat"ının ikinci cildinde bu konuyu ele almış, meseleyi dakîk bir şekilde münâkaşa ederek şöyle demiştir:

(19) Yûnus 101

(20) Al-i İmrân 190-191

"Kur'an-ı Kerîm'in, bu ilimlerden herhangi birisini öğretmek gibi bir hedefi yoktur. Eğer bâzı ilimler ihtiva etmişse, bunlar ya Arapların bildikleri ya da akıl sâhiplerini hayrete düşüren ve O'nun bildirmesi ve açıklaması olmadan üstün akılların bile gerçeğine eremeyecekleri, temelde yine Arapların bildikleri şeylere dayalı ilimlerdir. Ama, Kur'an'da bu tür ilimlerin dışında daha başka ilimlerin de bulunduğu meselesine gelince, böyle bir şey yoktur."

Yine bilinen bir hakîkattir ki, Kur'an-ı Kerîm, varlıklar âleminin meydana gelişiyile ilgili birçok konuları ele almış, meselâ insanın yaratılışına, yerle göğün teşekkülüne, güneş ve ayın hareketine yıldızlar ve gezegenler âlemine, bulutların birikimine ve yağmur olayına, şimşek ve yıldırım hâdisesine, çeşitli bitkilere ve bunların gelişmelerine, hârîka denizlere, yollara, yer yuvarlağına çakılı yüce dağlara, ceninin ana karnındaki çeşitli durumlarına ve tabiat bilgilerince ele alınıp incelenen, onların araştırma ve tecrübe alanlarına giren buna benzer konulara temas etmiştir. Bu nevi konulara temas eden âyetler çoğu kez, -Kur'an'ın maksadının bu ilimlerin temel prensiplerini öğretmek veya bunların ayrıntılarına inmek olmadığına, aksine düşünce ve dikkatleri Yaradan'ın büyüklüğüne ve yaratıklardaki hikmetlere yönelterek insanlığı hidâyete ulaştırmak olduğuna işaret için- düşünmeye ve olaylar hakkında muhâkeme yapmağa teşvik ederek son bulur.

Fakat şurası hiç şüphe götürmeyen bir hakîkattir ki, Kur'an-ı Kerîm bu kâinât kanunlarına ve maddenin yaratılışıyla ilgili olaylara işaret ederken ve bunları ele alırken son derece hassas ifâdeler kullanır ve bunları doğru olarak tasvir eder. Öyle ki, insan akılıının, muhtelif safhaları içerisinde bu ilimlerin hakîkat ve mâhiyetleriye ilgili olarak keşfettiklerine hiçbir zaman ters düşmez.

Bugün, ilmî buluşlar iki kısımdır:

1. Bütün delil ve bulgularla desteklenen, tam kesinlik kazanmış olanlar,

2. Henüz kesinlik kazanmayıp araştırılmağa devam edilenler. Tabiat bilgileri tarafından üzerinde durulan bu tür şeyler, birtakım ipuçları ve delillerle desteklenmekle birlikte henüz kesin olarak isbat edilememiş bazı teorilerdir.

Birinci kısımda yer alanlarla ilgili olarak Kur'anın işaret ettikleri, bil-

ginlerin ortaya koyduklarıyla tam bir uyum içerisinde. O kadar ki, bu durum, herhangi bir okula gitmemiş, üniversite görmemiş Ümmî bir Peygamberin getirdiği bu Kitabın mu'cizelerinden biridir. Ceninin ana karnındaki muhtelif gelişme safhaları, bitkilerin döllelenmesinde rüzgârların rolü, bulutun meydana gelişi ve bunun rüzgarla olan ilgisi hakkında Kur'anın işâret ve beyanları, birinci kısma giren başlıca misâllerdir.

İlim âleminde henüz kesinlik kazanmamış faraziye ve teorilere gelince, bunlarla Kur'anın dekiikleri arasında tam bir uyum aramak, hakîkate karşı bir cinâyet ve zulümdür! Tabîî bilimler, gündemindeki bu teorileri kesinliğe ulaştırırsın ve insan aklı vardığı sonuca iyice inansın, sonra bu inanç ve kesinlik ışığında Kur'anın nassına bakalım; o zaman göreceğiz ki, Kur'an'la modern ilim, gerçeğin temellerini tesbitte birbiriyle sarmaşmıştır!

"Onun hak olduğunu anlamalarına kadar, varlığımızın belgelerini, onlara hem dış dünyada, hem de kendi iç dünyalarında göstereceğiz. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?" (21)

İnsanın doğuşu ve aslı, hayatın hakîkatı, yaratılışın başlangıcı ve yerin gökle ilgisi gibi konular, bu meselelerin başlıcalarını teşkil eder. Modern ilim bu alanlarda henüz kesin sonuçlara ulaşmamıştır. Fakat ne enteresandır ki, bu konularda bile şu Harika Kitabın ince ve esnek üslubuyla yaptığı işaretler öylesine bir mücizedir ki her yerde ve zamanda insan aklına ters düşmüyor. Artık sen, şu madde âleminin sonu ve kıyâmetin kopuşu ile ilgili Kur'an'ın tasvir ve açıklama üslûbunu düşün; O'nu bu konularda daha hârîka ve enteresan bulacaksın!

Şimdi gelelim bu konuda düşülen hataya. Birçok yazar, henüz teori hâlindeki bu nevi faraziyeleri kesin ilmi gerçekler olarak kabûl ediyor ve bu hatalarıyla kalmayarak Kur'an nas'larına dikkatlice bakmak ve O'nun ifadelerindeki esnek terkiye ve lâfızlarındaki inceliğe nüfûz etmek külfetine katlanmıyor; sonra da kâh şaşkınlığa düşerek, kâh Kur'an'ı yalanlamağa yeltenerek uçuruma yuvarlanıyor!

Böylelerinin gözünde **Darvin**, insanın başka canlıdan türediğini kesin olarak isbat ettiği için, artık Kur'an'ın, tutup da insanın çamurdan veya

kuru balçıktan yaratıldığını söylememesi gerekirdi! Çünkü bu, ilmî buluşlara ters düşer! Halbuki farkında değiller ki, onlar, ne Darwin'in dediğini iyice kavramışlardır, ne de Darwin'in nazariyesine karşı çıkan ve O'nun bilhassa bu konudaki teorisini çürüten ve aksini söyleyen âlimlerin kitaplarını okumuşlardır. Evet onlar, hem bunu bilmiyorlar, hem de Kur'an'ın şu ince ifadesinden habersizdirler:

"Yarattığı her şeyi güzel yaratan, insanı başlangıçta çamurdan yaratan, sonra onun neslini bayağı bir suyun özünden yapan, sonra onu şekillendirip kendi ruhundan ona üfleyen Allah'tır. Size gözler, kulaklar, kalbler vermiştir. Öyleyken ne az şükrediyorsunuz!" (22)

"Ne oluyor size ki, Allah'ın büyüklüğünü kabul etmiyorsunuz? Oysa ki, sizi merhalelerden geçirerek O yarattı." (23)

Bu âyetlerin doğruluklarını tamamıyla kabul etmeleri ve insan ilminin bu hususta hangi ilmî sonuca ulaşacağını bekleyip:

"Allah işine hâkimdir." (24)

"Size ilimden az birşey verilmiştir." (25) demeleri, bir hak ve insaf borcudur.

Böylelikle konuya kısa bir bakış yapmış olduk. Yeri geldiğinde inşâallah konuyu ayrıntılarıyla ele alacağız. (26)

c- Sem'iyat ve Allah'ın Sıfatları Konusunda Düşülen Hatalar

Usûlcü ve konuyla ilgili yazarların istilahlarında sem'iyât diye adlandırılan, Kur'an-ı Kerim'in zikrettiği ve nakilde bulunduğu birtakım meselelerde de hataya düşülmektedir. Meselâ cin'ler, melâike, ölüm, kabir hayâtı, öldükten sonra dirilme, ceza ve mükâfat, cennet-cehennem, Allah Teâlâ'nın sıfatları vs. Kur'an-ı Kerim bu konuları, oldukça geniş ve tafsîlâtlı bir şekilde ele almıştır. Meselâ müteaddit yerlerde cinlerden bahsetmiş, onların anlayış, kavrayış ve îman etme gibi birtakım özelliklerinin olduğunu, birçok du-

(22) Secde 7-9

(23) Nûh 13-14

(24) Yûsûf 21

(25) İsrâ 85

(26) 18. dipnota bakınız. -Müt.-

rumlarda insan gücünün yetmediği işleri yapabilecek güce sâhip bulduklarını anlatmıştır. Meleklerden bahsetmiş, birçok âyetlerde onların birtakım özelliklerinden söz etmiş, ölüm, öldükten sonra dirilme, haşır, hesap ve ceza gibi meselelerde tafsîlâtli bilgiler vermiştir (27). Allah Teâlâ'nın sıfatlarına temas etmiş, Allah'ı bütün kemâl sıfatlarına benzemediğini bildirmiştir. (28) Yine Kur'an'da birtakım âyetler geçmektedir ki, o âyetlerde Allah'ın arş üzerine istevâ ettiğiinden bahsedilmekte, el, yüz, göz, gibi şeyler Allah Teâlâ'ya izâfe edilmektedir.

Şunda hiç kuşku yoktur ki, Kur'an-ı Kerîm'in, madde ötesi âlem ve Allah Teâlâ'nın sıfatları hakkında sözkonusu ettiği bütün bu hususlar, maddî kanunların ve bu kanunların geçerli olduğu dünyevî ölçülerin içerisine sığdırılmaz. İnsan aklı, bizzat şu maddî âlemi saran kuvvet ve sırları henüz idrak edememişken, nasıl olur da madde ötesi âlemi kavrayabilir?

İşte burada hatalar başlıyor. Kur'an-ı Kerîm'e bakan birçok kimselere, henüz aklın erişemediği bir şeyi kabul etmek güç ve zor geliyor. "Hakikatleri bizce gizli bu cinler nedir? Kühüne vakıf olamadığımız şu Melekler nedir? Maddî varlığımız tüm unsurlarıyla dağıldıktan sonra biz nasıl dirilip tekrar ilk hâlimize döndürüleceğiz? Bizler, bedenlerimize hâkim olan şu maddî etkenlerle ancak duyum sağlıyorken, cesedlerimizde var olduğu söylenen o ruhlar da nedir? Soğuk ve sıcak bize zarar veriyor; zehir öldürüyor, gıdalar güç veriyor ve hava canlılığımızı devam ettiriyor. Ve bütün bunlar madde âlemindedir."

Onların, meselelere bu dar açıdan bakmaları ayaklarının kaymasına sebep oluyor. Onlardan bir kısmı, madde ötesi bu hakikatleri tümünden inkâr ediyor, bir kısmı da zoraki te'villere girişerek bunların sembolik ve hayâlî şeyler olduğuna inanarak, hakikatlerini inkâr ediyor. Bu her iki zümre de, yolu şaşırılmış ve hataya düşmüşlerdir.

Eğer onlar insafılı olsalardı şunu anlarlardı ki, ilminin erişmediği hususlarda insanın, aczini ve kusurunu itiraf etmesi gerçek âlimliğinin

(27) Kim zerre miktar hayır işlerse onu görür ve kim de zerre miktar şer işlerse onu görür. -Zilzâl 7-8-

(28) O'nun misli gibi hiçbir şey yoktur. O (her şeyi) işiten ve görendir. -Şûrâ 11- "Hiçbir şey O'na denk değildir." -İhlâs 4-

husûsiyetidir. İnsan aklının, bugüne kadar varlığın sırlarından bulabildikleri, henüz bulamadıkları yanında çok basittir. Bunun, kocaman bir okyanus ortasındaki küçük bir ada kadar bile hükmü yoktur. Bunu ve bundan daha acâibini, büyük büyük evren-bilimciler itiraf etmişlerdir. İleride, böylelerini daha, çok göreceğiz. Hattâ onlardan bazıları demektedirler ki:

"Çağımız bilgininin husûsiyeti, hem mütevâzî, hem de cesur olmasıdır. Mütevâzîdir; çünkü varlığın sırlarından, henüz kayda değer bir bilgiye ulaşmış değildir. Cesurdur; çünkü önünde o kadar meçhul durmaktadır ki, bunların hiç olmazsa bir kısmını keşfetmek, ancak cesaretle mümkündür."

Sözkonusu sem'iyâtı, fiilen mümkinât alanına girdikleri halde sırf beşerî duyularla idrak edilmiyor diye inkâr etmek, açık bir haksızlık ve dalâlettir. Bunlara yanlış yorumlar getirmek, hiç bir haklı gerekçesi olmayan bir zorlama, hiçbir külfete girmeden bunlara hak olarak olduğu bir îman etmek ise doğru bir yol (sırât-ı müstakîm) dur.

Bu kabil metafizik gerçekler hakkında birtakım kitaplarda veya kâfalarada yer alan hurafe tasavvurlara, hayâlf kışsalara ve romantik tasvirlere gelince, bunlar ne Kur'an, Sünnet, ne de sahih bir rivayette yoktur; bunların konumuzla da ilgisi yoktur. Böylesi şeyler hiçbir Mü'minin en ufak bir değer vermemesi ve başını bile kaldırıp bakmaması gerekir.

Bu nevi metafizik mefhumları, kalblerinde henüz îman nuru çakmamış olan şüphecilerin zihinlerine yaklaştırmak için çabalayan, lâfızlar üzerinde birtakım tasarruflara ve anlatımda mecazlara giden kimselere gelince, onlar şâyet bu işi yapacaklarsa, bari bunu, Kur'an-ı Kerîm'de madde ötesi âlemlerle alâkalı mefhumları tam manâsıyla tasdik edecek şekilde yapmalılar ve şüphecilere belli bir ilk yaklaşım ve anlayış adımı attırdıktan sonra bu tip îzahları yapmalılar ki, onları yolun ortasında bırakmasınlar veya kendileri onlarla birlikte yolun ortasında kalakalmasınlar!

Esasen bu nevi çabalar, İslâmî-Dînî araştırmalarda yeni bir şey değildir; aksine felsefenin terceme edilip de İslâmî ilimlere sokulduğu günden zamanımıza kadar tekrarlanagelen şeylerdir.

Hâsılı bu hususta doğruya ulaşım muvaffak olanlar, Allah'ın, gönüllerini îmanla aydınlattığı kimselerdir. Onlardır Rablerinden bir nûr üzere olanlar...

EN İYİ TEFSİR VE KUR'AN'I ANLAMADA EN KESTİRME YOL NEDİR?

İmdi, kardeşlerden biri bana, "En iyi tefsir ve Allah'ın Kitabını anlamada en kestirme yol nedir?" diye sormuştu. Onun bu sorusuna:

-Kalbindir diye cevap vermiştim.

Mü'minin kalbi, hiç şüphe yok ki, Allah'ın Kitabının en üstün tefsiridir. Kur'an'ı anlamamanın en kısa yolu, kişinin derin bir düşünce ve huşû ile Allah'ın Kitabını okuması, Allah'tan kendisi için rüşd ve istikamet ilham etmesini istemesi, tilâvet esnâsında fikrini derleyip toplaması, Peygamber S. in temiz hayatını göz önünde bulundurması, âyetlerin nüzûl sebeplerine ve bunların Rasûlullah'ın hayatıyla olan ilgisine husûsî bir îtinâ göstermesidir. Okuyucu bunda, Kur'an'ı doğru bir şekilde anlamak için en büyük yardımı bulacaktır. bundan sonra tefsir kitaplarını oyuyacak olursa, artık bu onun iyi kavrayamadığı bir inceliği veya karşılaştığı bir terkipteki kapalılığa nüfûz etmesi veya Allah'ın Kitabını doğru olarak anlamasına yardımcı olacak şekilde kültürünü artırmak için olacaktır. bütün bunlar, Kur'an'ı anlamada yardımcı şeylerdir. Artık bundan sonra anlama, kalbin derinliklerinde çakan bir ışık ve aydınlık hâline gelir.

Şu sözler, Üstad Muhammed Abduh'un Rh., talebelerinden birine yaptığı tavsiyelerindendir:

"Kur'an'ı, vahyin Mü'minlere inmekte olduğu günlerdeki gibi okumağa, emir ve nehiyelerini, öğüt ve ibretlerini o şekilde anlamağa devam et. Bir lâfızdan, Araplarca neyin kastedildiğini anlamadığın veya kelimelerin birbirleriyle irtibatlarını kuramadığın durumlar müstesna, tefsir kitaplarındaki muhtelif vecih (te'vil tarzları) lere sakın ola bakma! Kur'an'ın seni götürdüğü yöne git ve nefsini Kur'an'ın yönelttiği tarafa yönelt!"

Kim bu yolu tâkip ederse, şüphesiz ki, tesirini bir müddet sonra içinde hissedecek, inşâallah dünya ve âhîretini aydınlatacak olan bir nûru kendisinde Kur'an'ı anlama melekesi olarak görecektir.